

הפיוס בין ישראל לירדן: מוטב מאוחר מאשר מאוחר מדי

פרופ' אלי פודה*

המאמר התפרסם ב-19 בינואר 2018

ששה חודשים לאחר התקרית בירדן, שבה הרג מאבטח ישראלי שני אזרחים ירדנים (התוקף ועוד אחד בשוגג), נמצא סוף סוף פתרון למשבר שהעיב על יחסי שתי המדינות. ישראל הביעה צער על התקרית והתחייבה להמשיך בהליכים משפטיים הנוגעים אליה וכן לשלם פיצויים למשפחות שני ההרוגים. בעסקה הוכנס גם פיצוי עבור משפחת השופט שנורה למוות במעבר אלנבי ב-2014. בתמורה לכך, השגרירות בעמאן תחזור לפעילות מלאה אם כי לא ברור אם השגרירה, עינת שלאין, תחזור לתפקידה או שימונה לה מחליף. בהודעה של לשכת ראש הממשלה נמסר עוד, כי "ישראל מייחסת חשיבות רבה ליחסים האסטרטגיים עם ירדן והמדינות תפעלנה לקידום שיתוף הפעולה ביניהן ולחיזוק הסכם השלום". ואולם, נשאלת השאלה אם ישראל מייחסת חשיבות אסטרטגית כה רבה ליחסים, מדוע היא חיכתה שישה חודשים עד לפתרון הסוגיה?

זו אינה הפעם הראשונה שתקרית ביטחונית מעיבה על יחסי ישראל עם ירדן ומצרים. במרץ 1997 חייל ירדני הרג שבע תלמידות ישראליות שהיו בטיול בנהריים. המלך חוסיין פעל במהירות להרגיע את המצב: הוא קטע ביקור בספרד, והגיע לביקור ניחום אבלים בישראל. כמו-כן, הוא פרסם התנצלות על רצח התלמידות. כמה חודשים מאוחר יותר, ישראל ניסתה להתנקש בחייו של ח'אלד משעל, ממנהיגי החמאס, על אדמת ירדן. הפעולה נכשלה; מספר לוחמים נתפסו על ידי המשטרה, ואילו אחרים מצאו מסתור בשגרירות ישראל. ראש המוסד, דני יתום, נשלח במהירות על ידי ראש הממשלה, נתניהו, כדי לעדכן את המלך בפרטי הפעולה. בקשתו לשחרר את העצורים הושבה ריקם, אולם המשבר נפתר תוך 12 יום, לאחר שאפרים הלוי, אריק שרון ועוד אחרים, פעלו על מנת להרגיע את ארמון המלוכה. הצעתו של הלוי לשחרר בתמורה את אחמד יאסין הכלוא בישראל היה הפיצוי שהוצע לירדן. ואילו באוגוסט 2011, תקופה קצרה לאחר מהפכת ינואר שסילקה את מובארכ, בוצעה סדרה של מעשי טרור בכביש מס' 12, במסגרתו נהרגו שבעה ישראלים. במהלך התגובה הצבאית של ישראל, כוח צה"ל נכנס לסיני והרג 5 שוטרים מצרים. תקרית זו גרמה למשבר ביחסי ישראל ומצרים, אשר איימה כי תחזיר את שגרירה לקהיר. חודשיים מאוחר יותר, פרסם אהוד ברק, שר הביטחון, התנצלות על הרג השוטרים המצרים, ובכך הביא לסיומו של המשבר.

לכל תקרית יש מאפיינים מיוחדים, ועל כן קשה לגזור גזרה שווה לגבי הטיפול בהן. עם-זאת, אפשר להסיק כמה תובנות מאירועים אלה: ראשית, יש חשיבות עליונה למהירות התגובה. תגובה מהירה עשויה למנוע את המשבר, או לכל הפחות למנוע את החרפתו. היא גם תלמד, כי הצד השני מקנה חשיבות לאירוע, והוא אינו מזלזל בצורך למצוא פתרון מדי. באירוע האחרון אמנם ראש השב"כ נשלח מיד על ידי נתניהו על מנת לנסות ולטפל בבעיה, אולם מעבר לכך הצד הירדני לא יכול היה לחוש כי פתרון הסוגיה עומד בראש מעייניה של ממשלת ישראל. העובדה שבעיה זו נגררה חצי שנה מלמדת, כי ממשלת ישראל לא ייחסה חשיבות מספקת לטיפול במשבר. בינתיים דעת הקהל בירדן רגשה וגעשה כנגד ישראל.

שנית, יש חשיבות עליונה למעורבות של הדרג הבכיר ביותר במשא ומתן. ראש הממשלה עצמו, או לכל הפחות שר הביטחון, צריך להוביל את מהלך ההתפייסות. שלישית, צריך לדעת להתנצל. התנצלות אין משמעותה הבעת חולשה, במיוחד אם היא באה ממקום של ביטחון ועוצמה. הריגתו של אזרח ירדני בשוגג היא בוודאי סיבה להתנצלות.

* פרופ' אלי פודה הוא חבר ועד מנהל במכון מיתוים ומרצה בחוג ללימודי האסלאם והמזרח התיכון באוניברסיטה העברית.

רביעית, מקבלי ההחלטות בישראל אינם צריכים לחשוב במקרה הזה על דעת קהל "שלהם", אלא דווקא על דעת הקהל במדינת היעד. חלק מהכעס הירדני היה מופנה כלפי הדרך הבולטת מבחינה תקשורתית שבה נתניהו קיבל את השגרירה והמאבטח, דבר שנעשה על מנת לקנות לו תמיכה ורייטינג בדעת הקהל הישראלית. אולם, מתוך הבנה לרגישות הירדנית, ניתן היה לוותר על הפוטו-אופ ולהסתפק בפגישה אישית ולא פומבית. ולבסוף, ניתן ורצוי להציע פיצוי לצד השני, שיוכל להרגיש כי הוא לא יצא מבויש מכל האירוע הזה. דבר זה ישדר הבנה של הרגישות בצד הירדני, ובמיוחד של בית המלוכה, אשר עומד – בחשאי ומאחורי הקלעים – לצד ישראל בסוגיות ביטחוניות חשובות לאורך שנים. במלים אחרות, האינטרס ארוך הטווח מאפיל על האינטרס קצר-הטווח.

יש לברך על ההסכם; מוטב מאוחר מאשר מאוחר מדי. אולם, יש לבקר את תהליך קבלת ההחלטות בישראל בסוגיה הירדנית, אם היה כזה. התגובה הישראלית הנרפית מדגישה שוב את היעדרו של משרד החוץ, והיעדרו של שר במשרה מלאה, בתהליך. בכל מקרה, יש לקוות כי הלקחים ממקרה זה ומקרי מתיחות נוספים עם מצרים וירדן בעבר יילמדו על ידי מקבלי ההחלטות ויושמו במשבר הבא.